

WEL EENS 'S NACHTS GEHOORD?

Waarnemingen aan de geluiden van Witte en Grote Gele Kwikstaart met aanwijzingen, waar de laatste te horen is.

Door D. A. Vleugel

Met het geluid van de Witte Kwikstaart ben ik van jongsaf aan vertrouwd geweest. De Grote Gele Kwikstaart leerde ik in 1929 te Beek bij Nijmegen kennen, waar hij toen nog regelmatig zomervogel was tot het begin van de jaren dertig aan de Oorsprong, het brongebiedje van een naar de Ooy stromende beek, waar wij ook altijd naar Gele en Gevlekte Dovenetel gingen kijken, terwijl er ook Goudveil aan de beek voorkwam. Hij is daar echter weldra verdwenen door het toenemende wandelverkeer. In 1943 vonden we tijdens een paaskamp van de KNNV een nest te Schin op Geul, tussen grote stenen aan de rivieroever. In 1963 kampeerden we bij Gulpen en op enkele minuten lopen van het kamp 'Osebos' troffen we hier in de grote vakantie een familie van de Grote Gele Kwikstaart bij de Gulp aan. Zuid-Limburg is naar bekend wel het gebied, waar men in ons land de soort het meest kan aantreffen. In de regel was het meer metaalachtige van de roep voor mij toch wel waarneembaar. Hoewel Van Dobben (z.j.) zegt: 'Roep als een Witte Kwikstaart'. Of L. Tinbergen (1949): 'Roep lijkt veel op die van Witte Kwikstaart'. Over dit gelijken op de roep van de Witte Kwikstaart, zou ik zeggen: soms wel, soms niet. Over de frequentie van dit op elkaar gelijken heb ik veel aantekeningen gemaakt, maar die zal ik hier alleen globaal kunnen verwerken. Frieling (1933) zegt, dat de roep van de Grote Gele Kwikstaart harder is dan die van de Witte Kwikstaart, dit is meen ik vaak waar. Ook hij zegt niets over het metaalachtige van de roep van de eerste. Dit doet wel de 'Vogelgids' van Peterson en c.s. (1954).

Grote Gele Kwikstaart, mei 1971, Winterswijk

Foto: P. Munsterman

Het 'Handbook of British Birds' (1938) dat ook overigens een goede karakteristiek geeft van het geluid en het verschil met het repertoire van de Witte Kwikstaart bevestigt, noemt het geluid van de Grote Gele Kwikstaart meer metaalachtig en zegt terecht dat de geluiden van beide soorten gemakkelijk verward kunnen worden. Dit laatste dan m.i. vooral, omdat het geluid van de Grote Gele Kwikstaart in variërende mate metaalachtig is, terwijl het soms helemaal geen metaalklank heeft. Ook Voigt (1950) behandelt de geluiden van beide soorten uitvoerig, noemt wel de hardere klank van de gewone roep van de Grote Gele Kwikstaart, maar niet het meer metaalachtige.

De 'roller' van de Grote Gele Kwikstaart

Slechts het 'Handbook' en Voigts 'Exkursionsbuch zum Studium der Vogelstimmen' noemen deze belangrijke roep, hoewel bij beide soorten voorkomend — zij het in zeer verschillende mate — als gewichtig onderscheidingskenmerk. Ook Niethammers 'Handbuch der deutschen Vogelkunde' (1937-42) geeft de roller als roep, terwijl Makatsch 'Wir bestimmen die Vögel Europas' (1966) hem slechts voor de broedplaatsen geeft. De 'Vogelgids' van Peterson en het 'Handbook' zeggen erover: 'frequently a single somewhat tremulous 'tchipp' practically without any sibilant sound, with variant 'tchi-chipp', etc'. Voigt zegt op p. 98: 'Häufiger verrät die Gebirgsstelze sich (zumal am Brutplatze) durch eine harte Stossreihe wie 'tzezezezeze', dichter und schärfer als ein 'zezezezeze' der Sumpfmeise. Die Schläge können so dicht liegen, 'zzzzz', dass man kaum die 'z' zählen kann, am Schlusse gehen sie jedoch zu deutlich gelockerten 'zezeze' über'. Niethammer (1937: 190): zegt: 'Stimme: 'zittzitt' (Härter in Anschlag als Bachstelze) oder stossend 'zezezeze'. Bij de Witte Kwikstaart zegt hij: 'Stimme: 'zilipp', erregt scharf 'zisiss'. De roller wordt niet genoemd. De Witte Kwikstaart heeft als gezegd toch ook een dergelijke roller, die het Handbook vertaalt als 'tzi-wirrp' with variants 'tzüürp', etc. Voigt zegt dat zingende Witte Kwikstaarten de geluiden 'zizlzl' invoegen 'und ähnliche Gebilde'.

De roller van de Witte Kwikstaart is echter volgens mijn waarnemingen tot dusver, altijd veel dunner (ijler) en wordt in de regel alleen in combinatie met het normale geluid geroepen. De roller van de Grote Gele Kwikstaart is veel 'breder' (voller), ook 'vetter' en wordt vaak alleen, zonder andere geluiden dus, geroepen. Ik heb in de jaren 1968, 1969, 1970 en 1971 korter of langer bij broedplaatsen van de Witte Kwikstaart gekampeerd en hoorde de roller daar niet, ook hoorde ik weinig zangstrophen. Het zingen gebeurt meer in het begin van de paarvorming, voorzover ik me herinner. In september 1969 kampeerden we twee dagen bij een slaapplek te Voorthuizen en hoorden frequent de roller tesamen met de normale roep. De tientallen Witte Kwikstaarten die daar de nacht over bleven, beïnvloedden elkaar zo sterk, dat de roepen veel frequenter waren dan normaal. Op de trek heb ik de roller van de Witte Kwikstaart tot dusver maar heel weinig gehoord. Een paar voorbeelden zijn 4 oktober 1969 met eerst één exemplaar met dunne roller + roep en daarna 3 Witte Kwikstaarten met alleen dunne roller. Op 5 oktober d.a.v. 1 ex. met dunne roller + geen metalen roep. Te weinig hebben wij echter nog aantekeningen ter plaatse gemaakt.

Wat de Grote Gele Kwikstaart betreft, meestal zeldzaam op de trek, maakte ik in de jaren 1968, 1969 en 1970, vooral in de herfst, veel aantekeningen over de roepen, die ze op hun trek deden horen. Ik hoop hierover nadere mededelingen te doen, als ik mijn plan kan volbrengen over de trek van deze soort uitvoeriger te schrijven. Zo is bijvoorbeeld het geluid als eerder gezegd in variërende mate metaalachtig, de roller is niet altijd aanwezig, vaak wordt deze alleen geroepen en zo krijgt men meerdere mogelijkheden. Een en ander is toch wel zo interessant, dat het de moeite loont, de frequenties der verschillende geluiden eens nader te tellen. Op 19 september 1972 passeerde in de duinen bij Den Haag een Grote Gele Kwikstaart, die een metalige roep afwisselde met een niet-metalige.

Bestudering van de geluiden van de Grote Gele Kwikstaart op campings

In 1963 besloot ik campings te zoeken, waar de Grote Gele Kwikstaart zo frequent ter plaatse of in de buurt voorkwam, dat goede studie van de geluiden mogelijk was. Voordien had ik als hiervoor gezegd, gelegenheid gehad de soort enkele jaren bij Nijmegen en in Zuid-Limburg te bestuderen. In het voorjaar van 1972 kampeerde ik aan een beek bij Winterswijk, de Ratumse Beek, maar trof de soort er niet aan, hoewel hij soms in deze buurt broedt, bv. in 1968 (M. J. Tekke in litt), ook in 1969 en 1970 (Tekke, 1972).

In 1964 kampeerde ik op een aantal campings in Frankrijk, Zwitserland en West-Duitsland, maar zag slechts één Grote Gele Kwikstaart aan de Saaser Visp bij Saas-Fee en één aan de bovenloop van de Aare iets ten noorden van de Grimselpas. In 1972 hoorde ik er één, eveneens in Zwitserland aan een riviertje niet ver van Delémont, in de Jura dus. Ook in 1965 had ik nu in Frankrijk, geen succes in de West-Alpen, terwijl ik in 1964 tevergeefs in Auvergne en de Dordogne had gezocht. Wel had ik dat jaar mijn eerste succes, maar in Italië. Hier kampeerden we een week te Carasco, 6 km van Chiavari aan de Middellandse Zee niet ver ten zuiden van Genua. Hier zag ik dagelijks een aantal, voornamelijk jonge vogels in de vrijwel droge bedding van de Lavagne, tot een tiental toe, die soms ook de camping passeerden, het was mijn eerste gelegenheid, de geluiden wat uitvoeriger te bestuderen.

In dat zelfde jaar 1965 had ik ook in Oostenrijk succes n.l. in Wenen, op de camping Wenen-Süd-Rodaun, waar het riviertje de Liesing door heen stroomde,

**Grote Gele Kwikstaart,
Winterswijk, juni 1970**

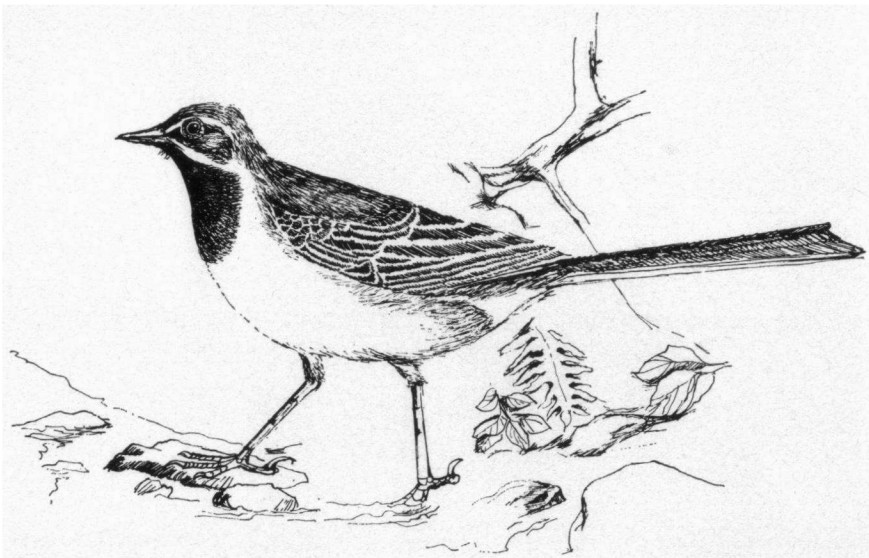
Foto: F. van Daalen

en soms Grote Gele Kwikstaarten passeerden en zelfs een Waterspreeuw. De terugtocht door West-Duitsland leverde toen niets op. In 1967 maakten we een kampeertocht door verscheidene Westduitse middelgebergten tot het Beierse Woud toe. Slechts op twee plaatsen trof ik de gezochte soort aan. Ten eerste hoorde ik er aan de Schwalm te Zwesten (Hessen), waar evenwel meer Witte Kwikstaarten vertoefden, hetgeen echter vergelijking der geluiden van beide soorten mogelijk maakte. Het meest succesvol was echter Kronach aan de rand van het prachtige Frankenwald tegen de grens met Tsjecho-Slowakije. Hier, waar de camping aan één van de drie daar doorstromende riviertjes lag, namelijk de Rodach, leek de soort binnen de bebouwde kom naast de camping te broeden, want men hoorde ze voortdurend.

In 1968 was ik opnieuw in Hessen, nu te Jesberg, waar de camping doorsneden wordt door de Gilsa, een zijriviertje van de Schwalm. Hier hoorden we vrij geregeld Grote Gele Kwikstaarten overkomen, doch meer Witte. Verder bleek te Mehlen aan de Eder, dat de soort er voorkwam op de camping, ook weer samen met Witte Kwikstaarten. In 1969, 1970, 1971 en 1972 brachten we de grote vakantie hoofdzakelijk in Zuid-Europa door. Hier staan de meeste rivieren in de zomer droog, dus veel Grote Gele Kwikstaarten behoeft men niet te verwachten. Toch wil ik de luttele gevallen even noemen. Bij terugkomst uit Spanje in augustus 1969, zag ik de 13e een exemplaar bij een korte stop aan de Ariège in Andorra. We kampeerden die nacht in het Franse Axles-Thermes (900 m) aan de Ariège, hier een wilde bergstroom. Daar vertoefden verscheidene jonge Grote Gele Kwikstaarten. Ten slotte trof ik in juli 1972 Grote Gele Kwikstaarten aan langs de Bouraïkos, een rivier in Griekenland die overal voerde en die bij Diakofton uitstroomt in de Golf van Korinthe. Merkwaardigerwijs slechts in een dorp, n.l. te Mega Spelaion, van waar een beroemd klooster hoog in de eenzame bergen bezocht kan worden.

Oproep tot trekwaarneming

De reden, dat wij hierboven de geluiden van de Grote Gele Kwikstaart uitvoerig behandelden is, dat er enkele aanwijzingen zijn, dat deze soort nachttrekker zou zijn, maar er ook gegevens beschikbaar zijn, dat hij dagtrekker is. Men moet vooral dicht bij zee waarnemen. Als u ooit het geluid van de Grote Gele Kwik-

Grote Gele Kwikstaart

Tekening: Hanneke Vleugel

staart 's avonds of 's nachts hoort, graag hierover een mededeling. Trouwens, dit geldt ook voor de geluiden van Witte en gewone Gele Kwikstaart. Geen van deze drie soorten hebben wij tot dusver echt in het donker gehoord. Wel trekken ze alle drie graag tegen de avond en ook nog wel na zonsondergang.

● D. A. Vleugel, A. de Haenstraat 53, 's-Gravenhage.

LITTERATUUR:

Frieling, H. (1933): *Exkursionsbuch zum Bestimmen der Vögel in freier Natur*, 276 pp., Berlin.

Makatsch, W. (1966): *Wir bestimmen die Vögel Europas*, 508 pp., Melsungen.

Niethammer, G. (1937-1942): *Handbuch der deutschen Vogelkunde*, 3 dln., Leipzig.

Peterson, R. T., G. Mountfort en P. A. D. Hollom (1969): *Vogelgids*, bewerkt door J. Kist, 10e druk, Amsterdam-Brussel.

Tekke, M. J. (1972): *Ornithologie van Nederland 1969 en 1970*. *Limosa* 45 : 58-89.

Tinbergen, L. (1949): *Vogels onderweg*, 110 pp., Amsterdam.

Volgt, A. (1950): *Exkursionsbuch zum Studium der Vogelstimmen*, bearbeitet van E. Hesse, 271 pp., Heidelberg.

Witherby, H. F., F. C. R. Jourdain, N. F. Ticehurst en B. W. Tucker (1938): *The Handbook of British Birds*, Vol. 1, 326 pp., London.

Vogelbosje in de Zuidpolder, Delft

Met spontane toestemming wordt er op het terrein van het TNO-complex 'Zuidpolder', Delft een vogelbosje aangelegd. De eerste heesters zijn hiervoor in maart 1972 geplant. Dit moet worden gezien in het kader van de actie van de Vogelwacht 'Delft en omstreken' om steriele gebieden (door o.m. bouwactiviteiten en de strakke lijn van de gebouwen) weer als natuurgebied te laten functioneren.

In het Rapport Broedvogelinventarisatie 1971 van de Vogelwacht Delft en omstreken kan men lezen dat de vogelpopulatie in Delft eenzijdig is. De eenvormigheid van de begroeiing vindt dus zijn weerspiegeling in de vogelpopulatie waarbij met een verarming van het milieu een verstoring van het biologisch evenwicht optreedt. Om de terreinen voor de vogels meer leefbaar te maken, zal er moeten worden gestreefd naar de ontwikkeling van een biologisch harmonisch gebied, waar alle leven tot zijn recht kan komen. De flora zal moeten bestaan uit een gevarieerde kruid- en struiklaag (met vooral besdragende heesters) en slechts een enkele boom. Deze vegetatie dient in, elkaar afwisselende, groepen te worden aangeplant. Zo'n bosje zou eigenlijk één van de 'depots' moeten worden die vogels voor de omgeving kan blijven leveren.

Bij het ontwerpen van het plantschema is tevens aansluiting gezocht bij de flora in de omgeving en is geput uit 100 jaar oude gegevens over de plantengroei in en om Delft.

Er wordt een rietkraag aangebracht, waterplanten, struiken en kruiden worden geplant en gezaaid. Hierover vinden wij een artikel van A. H. N. Schaap

in het personeelsorgaan van de Nederlandse Centrale Organisatie voor Toegepast-Natuurwetenschappelijk Onderzoek TNO, 'TNO-Kontakt' jrg. 17, nr. 5 - mei 1973, pag. 91-94. Inzake inlichtingen over de aanpak van zo'n project of uitwisseling van ervaringen met andere vogel(beschermings)wachten kan men zich wenden tot de heer A. H. N. Schaap, Amalia van Solmslaan 6, Delft, tel. 015 - 125 196.

Vlaamse Gaai als bosbouwer

Op 15 oktober 1972 ontdekte ik een Vlaamse Gaai in de tuin die met de snavel gaatjes in de grond maakte langs de grasranden, in een molshoop en aan de voet van een vaste plant. In het totaal zag ik dit zeven maal achtereenvolgend. Toen ik later naar buiten ging om te kijken wat hij daar wel verstopt had, bleken het zeven eikels van de Amerikaanse eik te zijn. Hoeveel de vogel er totaal in de krop bewaard had weet ik niet, maar dit moeten er minimaal zeven stuks zijn geweest.

Of deze hamsteraars al hun verstopte voedsel in tijden van nood terug weten te vinden valt maar te bezien. De Vlaamse Gaai speelt namelijk een belangrijke rol in de boshuishouding door zaden van beuken, eiken e.d. uit te zaaien. Ze vormen een belangrijke schakel, die wij niet zonder meer mogen verwaarlozen. In mijn tuin is duidelijk waar te nemen hoe vooral de randen en zomen zijn gebruikt voor het 'inzaaien'. De zaden hebben hier ook gewoonlijk de meeste kans tot verdere ontplooiing. De Vlaamse Gaai zoekt dus onbewust de goede plekken uit.

J.T.